

УДК 37.011

Стражнікова І. В.

*д.пед.н., професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника»*

м. Івано-Франківськ, Україна

РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ НАУКИ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ПІДХІД

У статті аналізується проблема регіоналізму, яка є актуальною для України, і передусім з огляду на існування значних розбіжностей між різними регіонами країни, зокрема економічних, історико-культурних, геополітичних. Відносно короткий період існування України в якості незалежної держави є недостатнім для формування у більшості її громадян такого почуття національної єдності, котре могло б стати запобіжником для дезінтеграційних процесів. Виходячи з цього, історіографічний процес розглядається як цілісний об'єктивний процес розвитку наукового пізнання, під час якого відбувається накопичення і вдосконалення історичних знань. У дослідженні наводиться значний фактологічний матеріал з історії освіти, характеризуються зміст, форми, методи навчально-виховного процесу у різних типах навчальних закладів, що функціонували в Україні.

Ключові слова: *історіографія, регіоналізм, дослідження, Україна, компонент, педагогічна наука, наукові підходи.*

Постановка проблеми. Історія педагогіки, як і історія будь-якої науки, покликана розкривати механізм руху науки, здійснювати раціональну реконструкцію історичного перетворення педагогічного знання, сприяти піднесенню теоретичного рівня сучасної педагогіки, створювати передумови для адекватної оцінки масштабів і значення її досягнень. У підходах до оцінки розвитку української педагогіки слід враховувати й регіональний компонент, що полягає у висвітленні основних загальних тенденцій за допомогою регіонального фактажу та матеріалу. До середини 1990-х років майже не було

спроб дослідників узагальнити досягнення української педагогіки, зокрема Західного регіону України.

Однак підвищення ролі держави у регулюванні соціальних відносин поступово призвело до перевантаження державних інститутів, що і продемонструвало неефективність централізованого державного управління у сучасних умовах.

Метою статті є розкриття українського історіографічного простору, який включає доробки істориків, етнографів, народознавців, архітекторів тощо.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі становлення української нації та держави історіографія відіграє важливу роль у процесі формування національної історії та переосмислення місця і ролі України в світі. Відповідно, важливим завданням сучасної історіографії є подолання одновимірності методологій і стереотипів, які характеризують історіографічні праці минулого, формування ідеологічно неупередженого наукового пізнання української історії [6, с.3].

Український історіографічний процес саме Західного регіону розвивався в значній кореляції з формуванням національної самосвідомості українців та політичних ідеологій сучасності на фоні здобутків західної історичної науки, під впливом польської та радянської історіографій [6, с. 5].

Тому звертаємо увагу на тлумачення української історіографії як «регіонального» складника загальної історіографії. В такому сенсі сучасні вчені представляють її як універсальний феномен, що складається з сукупності літератури з проблем історії України; процесу виникнення і розвитку історико-педагогічної науки в Україні; наукової дисципліни, яка вивчає стан і розвиток науки в Україні [1, с. 13].

Вивчаючи різні теорії, тлумачення подій і явищ історико-педагогічного процесу, історіографія, більш ніж інші дисципліни, порушує методологічні питання (про позиції авторів щодо визначення проблеми, змісту, структури, методів того чи іншого дослідження), глибиною розробки яких значною мірою визначається й загальний рівень розвитку науки [3, с. 6]. Отже розвиток

історико-педагогічної науки значною мірою зумовлений успіхами в розробці історіографії. Зрештою, вона збагачує поліваріантність української науки, ліквідує комплекс меншовартості «периферійних» вчених, які починають розробляти не лише «місцеву», історико-регіональну проблематику, а й концептуально важливі теоретико-методологічні питання [1, с. 14].

Так, науковці активно займалися вивченням мистецтвознавства Західного регіону України. Так, М. І. Ваврух розглядав питання образотворчого мистецтва Львова кінця 50-х – початку 70-х років ХХ ст., І. С. Глібовицький – музичне життя Буковини ХІХ – початку ХХ століття, О. Р. Козакевич – мистецтво в'язання в Західній Україні кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., Т. Ф. Лупій – технологію, семантику та художні особливості рушників Західного Полісся кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., В. Д. Молинь - народне мистецтво Гуцульщини та Покуття в художньо-культурному житті Галичини другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст., Л. Й. Проців досліджувався розвиток музично-педагогічної думки в Галичині тощо [8, с. 61-64].

Також досліджувалися питання архітектури та будівництва на теренах Західного регіону України, в тому числі й охорони пам'яток мистецтва: М. В. Бевз розглядав методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст, Г. Є. Бобош – формування архітектури мурованих церков Галичини, І. Я. Комарний - культурне будівництво у Дрогобицькій області за роки радянської влади (1939-1950 рр.), О. С. Стасюк – формування архітектурного середовища вищих навчальних закладів другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття (на прикладі Львова), Х. Р. Харчук – формування архітектури Трускавця у ХІХ – першої половини ХХ ст. та інші [8, с. 67-70].

У цьому контексті значний науковий інтерес становить і проблема формування та діяльності культурно-освітніх організацій - активних учасників громадсько-політичного життя українців. Однак окремі праці українських істориків радянської доби, зокрема С. Макарчука, Б. Савчука, Ю. Сливки, М. Швагуляка, вигідно вирізняються з-поміж інших ґрунтовним виваженим

аналізом соціально-економічної та культурно-освітньої ситуації на західноукраїнських землях у 1921-1939 роках [8, с. 6]. Щоправда, останнім часом зроблено спробу дослідити музичне життя, зокрема Волині, яке започаткував П. Шиманський. На Волині діяло понад 40 українських об'єднань, у тому числі 28 - культурного і освітнього спрямування, діяльність яких регулювалася спеціальними законодавчими актами, що застерігали їх від участі у вирішенні політичних та економічних завдань, і які існували здебільшого за рахунок самофінансування, добровільних внесків, а деякою мірою - за державні субсидії. За змістом діяльності, масовістю, масштабами і сферою суспільного впливу та іншими типологічними характеристиками культурно-освітні організації можна виділити у дві основні групи – освітні та культурно-мистецькі. Щоправда, така класифікація є умовною, оскільки деякі з добровільних об'єднань не існували в «чистому» вигляді, тобто мали більш широкий комплекс суспільних завдань. Це стосується, наприклад, «Просвіти», діяльність якої охоплювала освітню, культурно-мистецьку та соціально-економічну сфери. Можна провести відповідну градацію і серед культурно-мистецьких осередків. Більшість із них були самодіяльними, аматорськими колективами або ж секціями (підсекціями) «Просвіти», «Рідної хати» (драматичні гуртки і студії, хори, оркестри, танцювальні колективи, літературні об'єднання). Деякі з них - Волинське театральне українське товариство й організований ним Український театр в Луцьку - діяли на професійній основі і одержували державні субсидії [10, с. 10].

Таким чином, завдяки діяльності представників прогресивного напрямку історико-педагогічної науки було накопичено цінний фактичний та аналітичний матеріал. Оцінки і висновки, зроблені на його підставі, розкривають процес накопичення історіографічних знань з традиційної культури та її збереження у Західному регіоні України.

В об'єктивному аналізі доробку західноукраїнських педагогів-науковців є необхідні передумови: накопичений багатий фактичний матеріал, можливість неупередженого, максимально об'єктивного висвітлення історії розвитку

педагогічної науки регіону. У цьому контексті слід відзначити наукові дослідження Д. Герцюка, Б. Гречина, Т. Завгородньої, Н. Сабат, Б. Ступарика та ін., присвячені внеску західноукраїнських педагогів у розвиток теорії та практики навчання й виховання, змісту освіти, вдосконалення методики викладання окремих навчальних дисциплін (О. Барвінський, П. Біланюк, А. Домбровський, Я. Кузьмів, І. Ющишин та ін.). Роль в організації українського шкільництва в діаспорі відображено у наукових дослідженнях Г. Білавич, Ю. Калічака, Р. Кіри, С. Романюк, І. Руснака та ін. Однак як цілісне, системне утворення, специфічна сфера людської діяльності і сума набутих знань педагогічна наука, її розвиток в дослідженнях Західного регіону України ще не були об'єктом спеціального вивчення.

Школа на Тернопільщині, поряд з усіма загальноосвітніми школами країни, вирішувала надзвичайно важливе завдання підготовки молодого покоління людей всебічно розвиненими, з широким політехнічним світоглядом, з набутими практичними навичками, людей майбутньої епохи [4, с. 12]. Після виконання загального обов'язкового початкового навчання, школи області в 1949 р. приступили до здійснення нових вказівок – виконання семирічного всеобучу і поступового розширення середньої освіти.

Початкову освіту в 1946/47 н.р. набувало в області 7 390 чол. дорослого населення і підлітків, що не вчилися у масових школах. Ліквідація неписьменності і малописьменності в області проходила високими темпами і в основному була завершена в 1950 році [4, с. 263].

У Львівській області в 1960/61 навчальному році працювала 301 школа і окремі класи сільської молоді, 3 заочних школи. У них навчалось 10,9 тис. чоловік, замість 5,1 тис. у 1959 році. 5 шкіл сільської молоді почали навчання у власних приміщеннях [2, с. 130].

Відомо, що західноукраїнський край – це край мистецтва, творчості, народних ремесел і народних умільців. Незважаючи на різноманітні історичні впливи, мистецтво Західної України зберегло свою самобутність, свій характер, традиційні риси. У 1954 році була відроджена трудова підготовка школярів.

Головною вимогою до трудового навчання в перші роки після відновлення предмета було задоволення потреб суспільства в підготовці до вибору й отримання, в основному, робітничих професій. Тому його зміст спрямовувався на формування у школярів трудових прийомів, навичок, які необхідні були у масовому виробництві [9, с. 6]. Поступове введення в навчальний процес загальноосвітньої школи декоративно-прикладного мистецтва не було рішенням спонтанним, чи таким, яке було відірване від суспільного життя. Воно стало наслідком усвідомлення його ролі у естетичному вихованні, яке полягало в тому, щоб засобами мистецтва прищепити школярам високі естетичні норми та принципи моралі.

Процес становлення декоративно-прикладного мистецтва на уроках трудового навчання в Західній Україні у другій половині ХХ століття характеризується послідовністю, а саме: усвідомлення ролі мистецтва у формуванні естетичної культури підлітка; залучення учнів до процесу збереження та примноження національних традицій; діяльність факультативної та гурткової роботи з декоративно-прикладного мистецтва як одного із засобів розвитку творчих здібностей школярів; професійна організація учнів загальноосвітніх шкіл, розташованих в центрах народних художніх промислів на професії робітників даної галузі [9, с. 7].

Сьогодні проблема залучення дитини до світу мистецтва є вкрай важливим напрямом педагогіки і має ще багато недосліджених аспектів. Відчуття замкнутості, відірваності від соціокультурних процесів переживають тисячі, десятки тисяч навчальних закладів.

Забезпечення ефективності навчального процесу вимагає використання всієї різноманітності організаційних форм навчальної діяльності та їх поєднання відповідно до дидактичної мети. Аналіз проблеми класифікації організаційних форм навчальної діяльності дозволяє стверджувати, що кожна з них має свої переваги й недоліки, які необхідно враховувати при організації навчального процесу. Перед учителем постає питання вибору в кожному конкретному випадку найбільш вдалого їх сполучення для кожного етапу

уроку, кожного елемента змісту. Повинні бути проаналізовані специфіка змісту, можливості школярів і визначена раціональна форма навчання, яка на наступному етапі уроку змінюється іншою. М.В.Матішак виділяє такі критерії вибору організаційних форм навчальної діяльності: 1) зміст навчального матеріалу, його складність і новизна; 2) етап процесу навчання; 3) рівень підготовленості учнів [7, с. 9].

Групова та парна робота на уроці у початковій школі займає явно недостатнє місце. Якщо думки вчителів-початківців щодо фронтальної й індивідуальної форм роботи досить сталі, то стосовно корисності й місця групової та парної роботи є значні розбіжності оцінок. Крім того, є вчителі, які фактично не застосовують, але готові застосовувати варіативність організаційних форм роботи. Це додатково свідчить про існування значних реальних резервів упровадження варіативності організаційних форм навчальної діяльності молодших школярів на уроках. Учителі вважають, що групова робота подобається учням молодших класів більше, ніж індивідуальна і фронтальна, а зміна форм протягом уроку привабливіша для учнів, ніж застосування єдиної форми. За словами М.В.Матішак, більшість учителів відзначають найбільш стомливу для себе фронтальну форму роботи [7, с.11].

На основі результатів досліджень зміст навчальної активності можна визначити так: постановка вчителем перспективної мети розвитку творчих здібностей учнів; досягнення тісного взаємозв'язку мовленнєвої, розумової та трудової діяльності; проведення уроків мислення; система творчих робіт; стимулювання інтелектуальних і естетичних почуттів.

Висновки. Тому складовими компонентами навчально-пізнавальної активності є: а) позитивне ставлення до предмета, захоплення новим матеріалом (емоційний компонент); б) виникнення питань, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розуміння навчального матеріалу, доповнення або уточнення відповідей однокласників (когнітивний компонент); в) самостійність під час виконання завдань підвищеної складності, терпіння у подоланні труднощів, організованість (вольовий

компонент); г) актуалізація та перенесення сукупності набутих знань і навичок у нову навчальну ситуацію (дійовий компонент) [5, с. 9-10].

Таким чином, без вагомих історіографічних досліджень неможливо уявити процес розвитку історико-педагогічних знань, знайти у ньому прогалини й визначити перспективи подальшої праці, розкрити спадкоємність і нерозривний зв'язок поколінь.

Література

1. Великочий В.С. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр.: дис...д.і.н.: 07.00.06 / Ін-т історії України НАН України. К., 2010. 591 с.
2. Вязовецкий В.М. Воспитательная работа партийных организаций западных областей Украины среди сельской молодежи в период развернутого строительства коммунизма (1959-1963 гг.): дис...к.и.н. / Киевский ордена Ленина государственный университет им.Т.Г.Шевченка. К., 1965.
3. Гупан Н.М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. К., 2000.
4. Кондратюк О.П. Розвиток школи і освіти на Тернопільщині (1900-1957 рр.): дис...к.п.н. 1958. 384 с.
5. Крутій В. А. Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор: автореф. дис... к.п.н. К., 2001. 21 с.
6. Мандзяк В.П. Історіографія українського національного руху в Галичині ХІХ – початку ХХ ст.: дис... к.і.н. / Львівський нац.ун-т ім. І.Франка. Львів, 2006. 260 с.
7. Матішак М. В. Варіативність організаційних форм навчальної діяльності учнів 6-7-річного віку: автореф. дис.... к.п. н. К., 2008. 21 с.
8. Наукові дослідження Західного регіону України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: алфавітно-бібліографічний покажчик / Упорядник Стражнікова І.В. Івано-Франківськ: НАІР, 2012. 96 с.

9. Ошурко С.І. Зміст і методика навчання декоративно-прикладного мистецтва учнів основної школи у Західній Україні (друга половина ХХ століття): автореф...к.п.н. Чернігів, 2010. 20 с.

10. Пономаренко С. Є. Культурно-освітні організації Волині 1921-1939 рр.: автореф. дис. к.і.н. Львов, 2001. 20 с.

References

1. Velikocci V.S. (2010) *Ukrainian historiography of social and political processes in Galicia from 1914-1919*: dissertation / Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kiev. 591 pp. [in Ukraine]
2. Vyazovetsky V.M. (1965) *Educational work of the party organizations of the western regions of Ukraine among rural youth during the period of the extensive construction of communism (1959-1963)*: dissertation / Kiev Order of Lenin State University named after TG Shevchenko. Kiev. [in Ukraine]
3. Gupan N. M. (2000) *Historiography of the development of historical and pedagogical science in Ukraine*. Kiev. [in Ukraine]
4. Kondratyuk O.P. (1958) *Development of school and education in the Ternopil region (1900-1957 gg.)*: dissertation. 384 pp. [in Ukraine]
5. Kruty V. (2001) *Activization of educational activity of junior pupils in the process of use of didactic games*: author's abstract. dis. Kiev. 21 p. [in Ukraine]
6. Manziak V.P. (2006) *Historiography of the Ukrainian national movement in Galicia of the 19th and early 20th centuries*: dissertation / Lviv National University I.Franka. Lviv. 260 p. [in Ukraine]
7. Matyshak M.V. (2008) *The variance of organizational forms of educational activities of students 6-7 years of age*: author's abstract. dis. Kiev. 21 p. [in Ukraine]
8. *Scientific researches of the Western region of Ukraine of the second half of the XX th - the beginning of the XXI century*: the alphabetical and bibliographic index / the administrator of Strazhnikova I.V. (2012) Ivano-Frankivsk: NAIR. 96 p. [in Ukraine]

9. Oshurko S.I. (2010) *Content and methods of teaching arts and crafts of students of the main school in Western Ukraine (second half of the twentieth century): author's abstract. dis. Chernihiv. 20 p. [in Ukraine]*

10. Ponomarenko S. Y. (2001) *Cultural and educational organizations of Volyn in 1921-1939: author's abstract. dis. Lviv. 20 p. [in Ukraine]*

Strazhnikova I. V.

Doctor of Pedagogics, Professor of the Department of Pedagogy

named after Bohdan Stuparik State Pedagogical University

«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»

zavina@email.ua

Ivano-Frankivsk, Ukraine

DEVELOPMENT OF THE SCIENCE OF THE WESTERN REGION OF UKRAINE: HISTORIOGRAPHIC APPROACH

The problem of regionalizmu, which is actual for Ukraine , and foremost taking into account existence of considerable divergences between the different regions of country, in particular economic, historically-cultural, geopolitical, is analysed in the article. Relatively a short period of existence of Ukraine in quality of the independent state is insufficient for forming in majority of its citizens of such sense as national unity, which would become a safety device for dezintegration processes. Coming from it, a historiography process is examined as an integral objective process of development of scientific cognition, which an accumulation and perfection of historical knowledges is during. In research considerable descendental material from history of education, characterized maintenance, forms, methods educational-educate to the process in the different types of educational establishments which functioned in Ukraine.

Keywords: *historiography, regionalizm, research, Ukraine, component, pedagogical science, scientific approaches.*

Відомості про автора

Стражнікова Інна Василівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Домашня адреса: 76010 м. Івано-Франківськ, вул. Короля Данила, 14, кв. 63

Контактні телефони: (066) 859 09 09

e-mail: zavina@email.ua